

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: MARKÓ ROLAND

NYENYECEK

MEDDIG JÁRHATÓ A NOMÁD ÚT?

*„Öt támaszrudas szánt fölszerelt,
hószínű prémet arra tett,
rénborjúbundát földobott,
szánjának végibe földobott,
ülése mögé kötözött.
Azután sátorába ment...”*

Ballada a rátarti lányról
(nyenyec dal, Bede Anna fordítása)

Mintha semmi sem változott volna.
Nem tudom, hogy a ballada mikor
keletkezett, de 2019 áprilisában

ÚTON ÉSZAK FELÉ

KÉT CSALÁD ÉS VAGY EZER RÉNSZARVASUK
VÁNDOROL ÉSZAK FELÉ. A 80 KILOMÉTERNYI UTAT
10 ÓRA ALATT TERVEZIK MEGTENNI

HÓMEZŐK NÉPE

Moszkvából alig több mint háromórás repülőút Szalehard városa, ahol $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ fogad. Hajnalban indulnánk tovább a tundra belseje felé, de még este akkora hóvihár támad, hogy el kell halasztani az indulást. Az egyetlen járható utat lezárják, még a kételtű terepjárók sem vághatnak neki a tizenkét órás útnak. Szibériában bármi előfordulhat, főleg a sarkkör vidékén... Várunk, de az időjárás közben egyre cudarabb. A hőmérő már közel jár a $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$ -hoz, de legalább a szél alábbhagy. Egy nap késéssel ugyan, de elindulhatunk: csúszkálunk, a méteres hóban többször elakadunk, de fél nap múltán meglátjuk az „út” mentén ránk váró nyenyec férfit. Nyugodtan alszik egy modern motoros szánon – közben a hőmérséklet még mindig bőven $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatt. Felébresztjük, s pár perc múlva már a vontatott szánon ülünk.

Az északi sarkkör vidékén élő nyenyec a szamojédok északi ágához tartoznak. Két csoportjuk közül az erdei nyenyec csak kisebb számban tartanak rénszarvasokat, leginkább halásznak és vadásznak. A tundraiak viszont nagyobb csordákban tenyésztik őket. Hozzájuk érkezünk.

TUNDRAI VÁGTA

A MODERN MOTOROS SZÁN NAGY SEGÍTSÉG, A NYENYECEK SZÍVESEN IS SZÁGULDOZNAK...

TÁBORI ALKONY

LASSAN FÜST GOMOLYOG MAJD A SÁTOR TETEJÉN, AMI AZT JELZI, HOGY EGYÜTT A CSALÁD ÉS VACSORAIÓD VAN

Az északi sarkkör vidékén élő nyenyec a szamojédok északi ágához tartoznak. Két csoportjuk közül az erdei nyenyec csak kisebb számban tartanak rénszarvasokat, leginkább halásznak és vadásznak.

SENKI SEM MAGÁNYOS!
EMBER ÉS KUTYA
ELVÁLASZTHATATLANOK.
ÉJSZAKÁRA BENÉPESÜL
A SÁTOR, A KUTYÁK IS TT
HORTYOGNAK KÖZÖTTÜNK

Megcélzott táboruk félórányi távolságra fekszik a Nadym felé vezető úttól, megszenvedjük a jéghideg gubbasztást a hat sátorig... Újra jeges szél fúj, így a mínuszokat dupla olyan hidegnek érezzük. A sátorban viszont ropog a tűz, kellemes meleg és a legidősebb generáció fogad. Különféle varrni való anyagokat, ceruzákat, kifestőket, késeket hoztunk ajándékba, s egy hétig leszünk a táborban. Megérkeznek a fiatalok is – három generáció él együtt a sátorban. A kisebbek közül ketten bentlakásos iskolában vannak, egyedül a 3 éves kislány van a családdal. Táborait általában családonként állítják fel, s vezetőknévük az egykori nemzetségnevükből származik.

HIDEG ÉLETTÉR

Este nyers hal, kis sóval, mustárral, majd tea. Aztán a kínzó, ám gyakorlati kérdés a kisebb-nagyobb szükségletünk témájában. Nyilván nincs vizesblokk, mellékhelyiség, árnyékszék... A táborból néhány percnyi járásra van viszont egy ritkás erdő – na oda kell menni, ha nagyobb szükség szólít. Persze a férfiaknak e szegmensben is mindig lényegesen könnyebb a dolguk. Mindenestre -20 °C fok alatt a jeges szélben minden rituálé felgyorsul. Azért előtte megtudjuk, hogy az erdőben nem kell félnünk medvéktől, még téli álmukat alusszák – egyébként is csak májusban, pár hét múlva ébrednek. Azért az itteni nyenyecék három-négy kutya kíséretében szoktak arrafelé baktatni...

Később, egy hirtelen olvadásnál viszont más akadály támad: derékig süppedünk a hóba, a pár perces sietség fél órára nyúlik. Oda és vissza is. A küzdelemben már nem is a medvék járnak eszünkben.

A nyenyecék ruhája és csizmája is rénszarvasbőrből készül. Telente dupla rétegű bundát viselnek, de nyáron már alig hordják a régi, tradicionális öltözeteket. Viszont már az első éjszaka ki kell egészítenem ruhatáramat: kapok egy rénszarvasbőrből készült kabátot – takaróként. Tizenegy körül elalszik a tűz, s utána drámaian lehül a nagy sátorlétgér. Hajnalban -15 °C van bent. Mindenki nyugodtan alszik, békés hortyogás

A nyenyecék ruhája és csizmája is rénszarvasbőrből készül. Telente dupla rétegű bundát viselnek, de nyáron már alig hordják a régi, tradicionális öltözeteket.

KÖLTÖZÜNK...

A SÁTOR BONTÁSA EGYÓRÁS MUNKA. KEVÉS A BESZÉD, MINDENKI TESZI A DOLGÁT. VÁNDORLÁS ELŐTT AZTÁN HARAPNAK VALAMIT, TEÁZNAK ÉS VAN IDŐ BESZÉLGETNI IS

A LEGJOBB BARÁT

◀ VENDÉGLÁTÓNK VEZÉRKUTYÁJA NYUGODTAN SZEMLÉLI A TUNDRÁT. A RITKA, MORGÁS NÉLKÜLI PILLANATOK EGYIKE

A NYENYEC SÁTOR (CSUM)

Kúp alakú, szétszedhető, vázas szerkezetű. Télen többrétegű rénszarvasbőr-borítást kap. A sátorba lépve alapvető, hogy időben leverjük a ruháról-cipőről a havat, nehogy leolvadjon később a fából készült padlózatra (ami kifejezetten téli borítás, nyáron egyáltalán nem használják, akkor fű az alap és a tűzhely is a nyílt térben van).

A sátor jobb oldala az előkelőbb, itt fekszik a családfenntartó felesége, s itt tárolja személyes holmijait. Közvetlen mellette férje, majd a kishű. Aztán mi következünk, a vendégek.

A sátor végében vannak a kicsi asztalok, fiókjaikban bögrékkel és evőeszközökkel, a bejáratnál szemben, a tűzhely mögötti rész viszont a sátor szakrális helyszíne. Ide nem léphet nő, s nem is nyúlhat át rajta, nem keresztelheti a sátor szakrális tengelyét – kivéve a fiatal lányokat és az idős asszonyokat. Sőt, nő nem foghat meg olyan szerszámot, amit csak férfiak használnak. Van egy vemhes kutya a sátorban, azt sem szabad átlépniük.

vesz körül. Reggel nyolc körül már úgy ébredünk, hogy ropog a tűz, simogató a meleg. Jellemző, hogy 10 órát alszunk. Alapvetően ők is, de azt mesélik, hogy a városban ők nem tudnak ilyen sokat aludni.

Reggeli után női feladatot osztanak ránk: fát hasogatunk és jeget törünk a közeli tónál. Leásunk a méteres hó alá, aztán egy lándzsával feltörjük a jeget, vödörökben a sátorba cipeljük. Ebből lesz a víz a teához és a leveshez.

A mi sátrunk a közösség vezetőjéé. Itt még tévé is működik, generátor fejleszti az áramot. Már három éve, hogy nézik az orosz sorozatokat. Rajonganak értük.

VÁNDORÚTON

A vándorlás helyszíne, a föld az államé, de a nomádok majdnem szabadon mozoghatnak: a korlátokat az ipari beruházások, főként a szénhidrogén-kitermelő telepek jelentik. Bár sátrakban laknak, hatalmas területet járnak be, de többségük – szervezetileg – állami gazdaságok dolgozója. Ez a gazdálkodási forma az erős kezű orosz államban komoly függőséget okoz, de egyben ki is szolgálja a periférián élőket. A nyenyecék is adóznak, kórházba mennek szülni, de az állam adja a műholdas telefonjukat, és onnan jön vész esetén a mentőhelikopter is. A segítség hálát hoz – gyakori is a Vlagyimir keresztnév a kicsik között... (Putyin után). Az iskolakötelezettség rájuk is érvényes, bentlakásos formában oldják meg a nagyobb településeken, ahonnan végül visszatérnek, de a fiataloknak csak a fele marad a tundrán, a többiek aztán a városi életet választják. És oroszul kiválóan beszélnek – ellentétben a csak nyenyecül értő, idős generációval.

Maga a vándorlás leginkább a nyári időszakra jellemző, januártól ápriliséig viszont általában egy helyen táboroznak, csak az állatokat terelik újabb legelőterületekre, ahol elég ehető növényt tudnak előkaparni a hó alól. Áprilistől kezdve fokozatosan északra húzódnak – ám ahogy melegszik a klíma, egyre korábban kell kezdeniük a költözést. Felszereléseik, tulajdonuk szállításához szánokat használnak. Az egyik szállítja a ruhákat, másik a tűz-

A műholdas telefonok és a motoros szánok révén könnyedén elérhetik a szomszédos közösségeket, bármikor útra kelnek akár 60-70 km-re is, ha segítségkérés érkezik.

ÉVSZÁZADOK HAGYOMÁNYA

A VÉR ÉS HÜSCAFATOK LÁTVÁNYA TELJESEN MEGSZOKOTT. ELSŐRE TALÁN ELBORZADUNK, DE EZ AZ EGYETLEN MÓDJA AZ EMBER ÉLETBEN MARADÁSÁNAK

helyet, ételeket, konyhai eszközöket. A sátorbontás alig tart tovább egy óránál. Mindenki tudja a munkáját, a férfiak a nehezebb dolgokkal foglalkoznak, az asszonyok a tűzhellyel, háztartási kellékekkel, szánok felszerelésével. És ha kiválasztották a húzó állatokat, lasszóval befogják, és indulhat a menet.

Alapvetően semmit sem dobna el, az éghető hulladékot elégetik, a többit jó mélyre ássák, mielőtt tovább vándorolnának. A műholdas telefonok és a motoros szánok révén könnyedén elérhetik a szomszédos közösségeket, bármikor útra kelnek akár 60-70 km-re is, ha segítségkérés érkezik.

Egy este nevetve mesélik, hogy Szalehardban már rénszarvastenyésztő iskola is működik. „De hát azt nem lehet padokban ülve megtanulni! Csak kint, vándorolva.”

JÁTÉK
SÁTORBONTÁS KÖZBEN
A LEGKISEBBEK IS ELFOGLALJÁK
MAGUKAT

SZÁNRA TETT ÉLET
AZ ASSZONYOK DOLGA A RUHÁK
ÉS TAKARÓK ELPAKOLÁSA, RÖGZÍTÉSE.
A HÁTTÉRBE IS BONTÁSHOZ KÉSZÜLŐDNEK

„AKI A TUNDRÁN SIET, A HALÁLBA SIET”

Úgy tartják, az Észak sohasem bocsátja meg a hibákat. A rohanás nem is a nyenyeczek világa – alapvetően mindenre bőven hagynak időt. És a természetre utalt lét tevékenységei ki is töltik napjaikat – kivéve, ha van tévé, bár az esti szórakozás eléggé egysíkú. De legalább kevésbé jut figyelem az alkoholra. Ellentétben pl. a kanadai sarkvidéki területekkel, ahol – a helyieket védendő – gyakorlatilag alkoholtilalom van, itt szabad a pálya. Ám ameddig uralkodó az egész napos létfenntartó munka, nem jut rá idő, kedv, nincs rá szükség (ahogy Kanadában a kiszolgáló típusú állami gondoskodás mellett már a tundrán is végtelen a szabadidő). Mert amúgy, ha egyszer meg van bontva egy üveg, akkor már nem szabad visszazárni... Ez a sátorban és kint, a tundrán is szabály.

A nyári vándorlás során teljes napi elfoglaltság a csapat mozgásának, táborozásának, ételmeztetésének fenntartása. Télen, helyben maradva az állatokat ellenőrzik, szánkóikat javítják, újakat csinálnak, vagy épp más nomád családoknál segítenek. Unatkozni senkinek sincs ideje. Ám, aki állami gazdasági alkalmazott, szabadságra is mehet! Legalábbis a férfiak... Ilyenkor a többiek végzik el a szabadságon lévők aktuális munkáját, a nők számára viszont ez elérhetetlen – a sátonál mindig ugyanazok a teendők, ezt lehetetlen másokkal helyettesíteni.

Az eredendően sámánista nyenyeczek természetmeghatározta élete dúskál a népi hiedelmekben. Ha ősszel a madarak magasan dél felé repülnek, azon a télen nagy hó várható. Ha a kutya vonyít éjszaka, az betegséget vagy halált jelent. Ha egy tóban megfullad valaki, akkor ott évekig nem halásznak. A teli pohár tea teljes életet jelent – a csészét mindig csurig kell tölteni.

Az eredendően sámánista nyenyeczek természetmeghatározta élete dúskál a népi hiedelmekben. Ha ősszel a madarak magasan dél felé repülnek, azon a télen nagy hó várható.

FÁRADTAN

AZ ÚTRA KELÉS ELŐTTI PILLANATOKBAN. A KISFIÚ TEVÉKENYEN SEGÍTETTE SZÜLEIT, MÍG KI NEM DÖLT

NAPI TEENDŐ

IDŐSEBB FÉRFI JAVÍTGATJA A CSALÁD SZÁNJÁT. MINDIG AKAD VALAMI TEENDŐ. ÁM HA MÉGSEM, AKKOR TALÁLNAK...

INDULÁSRA KÉSZEN

A FIÚ NEMSOKÁRA BENTLAKÁSOS ISKOLÁBA FOG JÁRNI. MOST MÉG EGYÜTT VÁNDOROL CSALÁDJÁVAL. VAJON VISSZATÉR-E A TUNDRÁRA, HA VÉGEZ A TANULMÁNYAIVAL?

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
MARKÓ ROLAND

TRENDFM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

RÉNSZARVAS A TERÍTÉKEN

Az egyik délelőtt összeállnak a férfiak, felpakolnak egy szánra, és motoros szánon a távoli csordához megyünk. Rendkívül szervezeten gyűjtik össze az állatokat, majd új helyre terelik a csapatot. Közben feltűnik egy különösen szép példány, amelyik látványosan táncolni kezd, ha a közelébe megyünk. Kiderül, hogy elárvult újszülöttként egykor a sátrukban nevelték házigazdáink – ma pedig az állat úgy tekint rájuk, mint szüleire...

A csorda úgy hatezer rénszarvasból áll. Ez családonként itt ezer-ezer példányt jelent. És bár a rénszarvas húsa nem túl drága, mégis mindez komoly érték, hiszen – súlytól füg-

A BÚCSÚ PILLANATA

◀ INDULÁSUK ELŐTT TEÁVAL KÍNÁL, MOSOLYOG. EGYÉBKÉNT CSAK RITKÁN LEHET ÉRZELMEKET FELFEDEZNI A NOMÁDOK ARCÁN

A LÁTSZAT NÉHA CSAL

▲ HIÁBA A KÉS ÉS A SOK VÉR, KEVESEN TISZTELIK JOBBAN AZ ÉLETET ÉS A TERMÉSZETI KÖRNYEZETET, MINT ŐK

A csorda úgy hatezer rénszarvasból áll. Ez családonként itt ezer-ezer példányt jelent. És bár a rénszarvas húsa nem túl drága, mégis mindez komoly érték, hiszen ára 7000–10 000 rubel között mozog.

◀ A LEGJOBB FALATOK

A LÁTVÁNY MEGSZOKHATÓ, A FELKÍNÁLT ÉTEL ELFOGYASZTANDÓ. ENERGIADÚS – ÉS AMÜGY SINGCS MÁS

gően – az ára 7000–10 000 rubel között mozog (30–40 ezer Ft). Ám egy ötfős család fenntartásához legalább 300 rénszarvasra van szükség.

Ugyanakkor azonban alapvető étel (és eladásra is jut a húsból), plusz szőröstül-bőröstül hasznosul, ezért rendszeresen levágnak a csapatból egyet-egyet. Egy jól irányzott ütessel leterítik, majd –

elkerülendő a kivézetést – kötéllel megfojtják, hiszen a vér minden cseppjére szükség van, fontos élelemnek számít. A feldolgozás asszony-munka, ők vágják ki hamar a legfontosabb, legízletesebb belsőségeket, például a májat is. A roppant sós és meleg vérből mindenkinek inni kell.

Eközben a csorda többi része – szabályos kört alkotva körülöttünk – lepihen. Mintha mindegyik tudná, mi történik. Néma csend van.

A legtöbb állatnak hiányzik az agancsa: ma ez az egyik legkomolyabb helyi bevételi forrás, kilójáért most 1700 rubelt (kb. 7 ezer Ft) adnak. És mind megy Kínába ügynökökön keresztül, ahol aztán afrodiákumként használják fel. Mit kezdenek a nomád nyenyecsek a pénzzel? Például városi lakást vásárolnak... Hiszen a jövő bizonytalan, jobb befektetni, de egyelőre munkájukat, hagyományait sem adják fel.

KÖRNYEZETI STRESSZ

A sarkvidéki klímaváltozás folyamatai közvetlenül is érintik a nyenyecék életét. A peremvidékeken fokozódó szélsőségek egyre gyakrabban járnak hirtelen felmelegedéssel, majd meredek hőmérséklet-csökkenéssel. Összességében hosszabbodik az olvadási időszak, a déli területek gyorsan melegednek, a fagyott aljzat kiterjedése zsugorodik. A hűvös körülményeket kedvelő rénszarvasokat nyaranta egyre északabbra kell hajtani, eközben a mocsaras-lápos területek növekednek, a közelekedési feltételek pedig nehezednek... Az örök fagy (ami korántsem állandó persze) olvadásával pedig rég elfeledett betegségek is előbukkanhatnak. 2016-ban például rég elpusztult és a felszín alatt konzerválódott rénszarvastetemekből került elő a lépfenefertőzés. Egy egész közösség betegedett meg, s egy fiú bele is halt.

Hosszabbodik az olvadási időszak, a déli területek gyorsan melegednek, a fagyott aljzat kiterjedése zsugorodik. A hűvös körülményeket kedvelő rénszarvasokat nyaranta egyre északabbra kell hajtani, eközben a mocsaras-lápos területek növekednek, a közelekedési feltételek pedig nehezednek...

A SZERETETT KUTYÁK KÖRÉBEN

AZ IDŐSEBBEK MÁR KEVÉSBÉ TEVÉKENYEK, DE EREJÜK SZERINT SEGÍTENEK. A KUTYÁK EGY PILLANATRA SEM HAGYJÁK EL GAZDÁIKAT

VONUL A CSORDA

BÉKÉSEN, MÁR-MÁR HANGTALANUL TÖRTÉNIK A VÁNDORLÁS. AKINEK VAN SZERENCSEJE ILYET LÁTNI, SOHASEM FELEJTI

Mindeközben pedig a vándorlási terület bővelkedik nyersanyagokban. A földgázgazdagság közismert, de az egyik legkülönlegesebb kincs a mamutagyar. Aranyáron mérik, hiszen az elefántcsont-kereskedelmet és -felhasználást nemzetközi egyezmények tiltják. Itt pedig egy néhány ezer éve kihalt (tehát már nem védhető) faj, elefántcsonttal megegyező maradványról van szó! Furcsa helyzet: fosszíliaavadászat zajlik, a múlt emlékeinek elrablása, de igazán az agyarbányászat a környezetpusztító. A legtöbbet ugyanis folyóteraszokból lehet kinyerni, mégpedig a folyópartok vízgyűjtésével. Ennek során rendkívül nagy nyomású vízszugárral lövik szét a folyó menti helyszíneket, leomlasztják a magaspartokat, hogy a szétiszapolt környéken előbukkanjanak a hatalmas csontok.

KAMERÁVAL A NYENYECEK KÖZÖTT

Embereket sehol sem könnyű megzavarásuk nélkül fotózni. Mivel nem előre leszervezett fotós, vagy filmesúton járunk, ezért mindent az alapoktól kell kezdeni. Általános fotókat ugyan készíthetünk, de a portrékhoz sokat kell „könyörögni”. Így igen lényeges, hogy arcos fotókat csak pár nap eltelte után szabad kérni. Általában visszatartás a vége, de megfelelő hozzáállással végül célt érhetünk. A legfontosabb, hogy mindig, mindennél jelen kell lenni – ha éppen egy szánkót javítanak, vagy bármi más tevékenység zajlik. Elég csak némán figyelni, néha mosolyogni. És ha kölcsönös a mosoly, akkor napok múltán már rá lehet kérdezni a fotóra.

ARCVONÁSOK

A VÁNDORLÁS MINDIG LEHETŐSÉGET
BIZTOSÍTOTT A GÉNCSERÉRE.
A BELTERJESSÉG A LÁTSZÓLAGOS
ELZÁRTSÁG ELLENÉRE SEM JELLEMZŐ

Búcsúzunk. Elképzelhető, hogy e letűnőben lévő életformától is, miközben ez ma is a természet ismeretére, az együttélésre, összhangra nevel – alkalmazkodóképességet és önállóságot fejlesztve.

A nyenyec gyerekek már háromévesen teljesen önjáróak. Szabadon mozognak a tűz körül, magabiztosan foglalatoskodnak a sátoron belül és kívül. Amint járni kezdenek, sok család azonnal pórázra köti őket, ám ez a korlátozó helyzet nem tart soká. Ha már elég ügyesek ahhoz, hogy kioldozzák magukat, készen állnak arra is, hogy szabadon mozogjanak. És egy hároméves már egy kézzel húzza fel magát a sátor oldalán, például azért, hogy produkálja magát. De persze ő maga sem tudja, hogy még csak hároméves. A tundrán nem ünneplik a születésnapot, talán mert nincs is értelme.

Az örök természet részei.

MARKÓ ROLAND
KÜLÖNLEGES HELYSZÍNEKRE
TARTÓ, SZENVEDÉLYES
UTAZÓ